

IQLIM O'ZGARISHINI OLDINI OLISH VA IQTISODIY SAMARADORLIKGA ERISHISH

I.E.Uzoqov –

*Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti Olmaliq filiali assistenti.
+99899 847 59 47*

G.A.Jabborxonova –

*Islom Karimov nomidagi Toshkent Davlat Texnika Universiteti Olmaliq filiali 2-kurs
talabasi +99890 911 78 02*

Annatasiya: Agar hukumatlar atrof-muhit muhofazasi bilan jiddiy shug'ullanmaydigan bo'lsa, u holda 2100 yilga borib, sayyoramizda havo harorati 3,7-4,8 darajagacha ko'tarilishi mumkin. Harorat 2 darajadan oshganidan so'ng sayyoramiz xavf ostida qoladi. Iqlim o'zgarishi va tabiiy ofatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni sayyoramizning turli mintaqalarida kuzatilmoqda. O'zbekiston sharoitida yashay oluvchanlik, suvuq va issiqqa bardosh berishi hamda kislorod miqdorini ko'b ishlab chiqarishi bilan ajralib turadigan daraxtdir.

Tayanch so'zlar: Metan, Kloroflorokarbon (CFC) qirg'oq eroziyasi, qirg'oq suvlari, Neylon va azot kislotasi, bombycis turlari, Karbon dioksid, Tut (Morus).

Global issiqlik, yer yuzidagi havo va okean haroratining umumiy o'sishi XX asrning o'rtalaridan boshlab sanoatdan foydalanishni kengaytirgan jamiyatda dolzarb muammo bo'lib qolmoqda.

Sera gazlari, sayyoramizni saqlab qolish va sayyoramizni tark etmaslik uchun issiq havoning oldini olish uchun mavjud bo'lgan atmosfera gazlari sanoat jarayonlari bilan kuchaytiriladi. o'rmonlarni kesish kabi insoniy faoliyatlar oshgani sayin, Karbon dioksid kabi issiqxona gazlari havoga chiqariladi.

Odatda, issiqlik atmosferaga kirganda, u qisqa to'lqinli radiatsiya orqali amalga oshiriladi; Atmosferamiz orqali osongina o'tib ketadigan radiatsiya turi. Bu radiatsiya Yer yuzini qizdirganda, u uzoq to'lqinli radiatsiya shaklida erdan qochadi; atmosferadan o'tishi juda qiyin bo'lgan radiatsiya turi. Atmosferaga chiqadigan issiqxona gazlari bu uzoq to'lqin radiatsiyasining oshishiga olib keladi. Shunday qilib, bizning sayyoramizda issiqlik tuzoqqa tushib, umumiy isish ta'sirini yaratadi.

Butun dunyodagi ilmiy tashkilotlar, jumladan, Hukumatlararo iqlim o'zgarishi bo'yicha Panel, InterAcademy Kengashi va o'ttizdan ortiq kishi bu atmosfera haroratining sezilarli o'zgarishi va kelajakdagi o'sishini prognoz qildilar. Ammo global isishning haqiqiy sabablari va ta'siri qanday?

1-rasm.

Atmosferaga chiqadigan CO₂, Metan, Kloroflorokarbon (CFC) va Azot oksidi kabi issiqxona gazlariga sabab bo'ladigan muhim element inson faoliyati. Qazib olinadigan yoqilg'ilarni yoqish (masalan, neft, ko'mir va tabiiy gaz kabi yangilanib bo'lmaydigan resurslar) atmosferaning isishi uchun muhim ahamiyatga ega. Energiya stansiyalarini, avtomobillarni, samolyotlarni, binolarni va boshqa texnogen tuzilmalardan og'ir foydalanish atmosferaga CO₂ ni chiqarib tashlaydi va global isishga yordam beradi.

Iqlim o'zgarishining eng katta ta'sirlaridan biri qutbli muzlarning qovoqlarini o'z ichiga oladi. *Milliy qor va muz* ma'lumotlariga ko'ra, sayyoramizda 5,773 ming kub kilometr suv, muz qoplamasi, muzliklar va doimiy qor bor.

2-rasm.

Ular eriy boshlaganda dengiz sathi ko'tariladi. Okean suvining kengayishi, tog 'muzliklari erishi va Grenlandiya va Antarktida muzliklari okeanlarni eritib yoki parchalash orqali ham dengiz sathi ko'tariladi. Ko'tarilgan dengiz sathi qirg'oq eroziyasi, qirg'oq suvlari, daryolar, dengiz qirg'oqlari va suv oqimlarining sho'rlanish darajasini oshiradi.

Muzliklarni eritib olish okeanni tuzsizlantirish va tabiiy okean oqimlarini buzadi. Okean oqimlari issiqroq oqimlarni sovuq hududlarga va issiqroq mintaqalarga sovutadigan oqimlarni keltirib chiqarganligi sababli, bu faoliyatda to'xtab qolish G'arbiy Evropada mini-muz davriga o'xshash ekstremal iqlim o'zgarishiga olib kelishi mumkin.

Neylon va azot kislotasi ishlab chiqarilishi, qishloq xo'jaligida o'g'itlardan foydalanish va organik moddalarni yondirish ham ortiqcha gazni azot oksidi bilan ta'minlaydi.

<https://uzhurriyat.uz/2016/03/21/iqlim-o-zgarishlari-va-oqibatlar/>

2015 yilning o'n oyida sayyoramizda harorat XIX asr boshlariga nisbatan 1,02 daraja issiq bo'lgan. Neft, gaz va ko'mir yoqilishi "parnik effekti"ni keltirib chiqarayotganini va havo haroratining ko'tarilishiga sabab bo'layotganini aytish munkun. Ekspertlar so'nggi o'ttiz yilda eng ko'p parnik gazi chiqarilganini ma'lum qildilar.

yog'ingarchilik, qorbo'ronlari, o'rmon yong'inlari kabi hodisalarni o'rganilmoqda agar o'z vaqtida zudlik bilan chora-tadbirlarni ko'rmaydigan bo'lsak, u holda xavfsizlik va global farovonlikka qaratilgan rejalarimizni hayotga tatbiq eta olmaymiz" suv taqchilligi, dengizlar sathining ko'tarilishi, muzliklarning erishi, xavfli meteorologik ko'rinishlar (kunlarning isib ketishi, qurg'oqchilik, suv toshqinlari, bo'ron va to'fonlar, yog'ingarchilik, qyun va boshqalar) barcha mamlakatlarni qamrab olayotgani va sayyoramiz ekotizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlanadi.

Daraxtlar tomonidan ishlab chiqarilgan kislorod miqdori bir necha omillarga bog'liq, ammo bu erda odatiy hisoblar mavjud. Erning atmosferasi, boshqa sayyoralardan, Yer organizmlarining biokimyoviy reaksiyalari tufayli qisman boshqa tarkibga ega. Bunda daraxtlar va plankton katta rol o'ynaydi. Bir qator raqamlarni va ularni taqdim qilish usullarini eshitishingiz mumkin, chunki daraxt tomonidan ishlab chiqarilgan kislorod miqdori daraxt turiga, uning yoshiga, sog'ligiga va daraxtning atrofiga bog'liq. <https://www.facebook.com/arborday/fundraisers/> *Arbor Day fondi* ma'lumotlariga ko'ra, "yetishtiriladigan bargli daraxtlar yil davomida 10 kishi nafas olayotganidek, " kislorod ishlab chiqarishi". Daraxt tomonidan ishlab chiqarilgan kislorod miqdori haqidagi ba'zi boshqa raqamlar:

"Bitta etuk daraxt 48 lbs./yillikda karbonat angidridni o'zlashtiradi va atmosferaga yetarlicha kislorodini chiqaradi va 2 kishini qo'llab-quvvatlaydi".

"Bir daraxtning bir akrasi har yili o'rtacha 26 ming milga yaqin avtomobilni ishlab chiqarish bilan hosil qilingan karbonat angidrid miqdorini iste'mol qiladi.

Aynan ana shunday daraxtlar 18 kishi uchun bir yil davomida nafas olish uchun etarlicha kislorod ishlab chiqaradi. "

- Nyu-York Tayms shurnal

Uning bazasida diametri 100 dyuym bo'lgan 18 dona "6000 funt kislorod ishlab chiqaradi".

- Shimoli-g'arbiy hududlar o'rmonlarni boshqarish

"O'rtacha bir daraxt har yili deyarli 260 funt kislorod ishlab chiqaradi, ikkita etuk daraxt to'rt kishidan iborat oila uchun etarli kislorodni ta'minlaydi.

O'simliklar fotosintez uchun atmosferadan karbonat angidrid gazini (CO₂) ortiqcha gazni absorbe qilish, tirik organizmlar tomonidan nur energiyasini kimyoviy energiyaga aylantirishdir. O'rmon qoplamining ortishi o'simliklar atmosfera havosidan CO₂ ni olib tashlash va global isishni kamaytirishga yordam beradi. Kichik ta'sirga ega bo'lishiga

qaramasdan, bu global iqlimga ta'sir ko'rsatadigan eng muhim issiqxona gazlaridan birini kamaytirishga yordam beradi.

O'zbekiston sharoitida yashay oluvchanlik, suvuq va issiqqa bardosh berishi hamda kislorod miqdorini ko'b ishlab chiqarishi bilan ajralib turadigan daraxt.

Tut (*Morus*) — tutdoshlar oilasiga mansub daraxtlar turkumi; mevali daraxt; O'zbekistonda 5 turi o'stiriladi. *M. bombycis* turlaridan, asosan, ipak qurti boqishda foydalaniladi. Tez o'sadi, qurg'oqchilik va sovuqqa chidamli. Shoxshabbasi zich, keng yumaloq, oval va piramida shaklida. Hozirgi kunda duragaylashgan tut navlari yaratilgan bu tur o'zining ser bargligi bilan ajralib turadi.

3.rasm шарт эмас

Bo'yi 15— 18, ba'zilariniki 20–25 m, yo'g'onligi 1,5 m gacha. Katta yoshdagi baland tanali Tut. daraxtlaridan 20–40 kg gacha barg , 50–60 kg meva hosili olinadi. Daraxti 300, ayrimlari 500 yil yashaydi.

Iqtisodiy samaradorlik.

Ipakchilikni tupdan rivojlantirish va tut plantasiyalarini ko'paytirish, joxon bozoriga sifatli ipak va shoyi matolarini eksport qilish to'g'risida to'g'risidagi Muxtaram Prezidentimiz o'tkazgan videoselektor yig'ilishida ipakchilik, jun sanoati va kovrak yetishtirishni rivojlantirish masalalariga ham to'xtab o'tdilar.

<https://www.xabar.uz/uz/iqtisodiyot/aholidan-pilla-soti>

Agarda biz ekalogik jixatdan foydali va iqtisodiy serdaromat bu ishni to'g'ri qo'llay olsak, ilmiy hisob kitoblarimizga ko'ra birinchi novbatda injiq obi-havoga O'zbekiston obi-havosiga 15-20% gacha iqlimni mo'dadillashtirishga va shuncha kislarod bilan taminlashga erishgan bo'lardik. Ochiq oydin aytish munkunki

yildan -yilga avto mashinalar ko'payib bormoqda, turli xil zavot fabrikalar soni ortib bormoqda. Biz olimlarni oldimizga qoygan bosh maqsad rentabillikni ushlab, barqaror tabiatni saqlab qolishdir va kelajak avlodga tabiatni saqlab qolish, tabiatni issishi natijasida yoqolib ketayotgan o'simlik turlarini saqlab qolishdir.

O'zbekiston bo'yicha 2020-2021yilda salkam 1.milion axoli jon boshiga ortib bormoqda, demaki yosh avlotga ish o'rinlarini yaratish hozirgi kunda eng dolzarb muamodir. Statistika ma'lumotlarga ko'ra aksariyat ishsizlar soni qishloq jon boshlariga to'g'ri keladi. Agarda ishni to'g'ri taqsimlay olsak yaqin yillarda yangi ish o'rinlari ochiladi. Iqtisodiyotimizni ma'lum darajada yuksalishiga erishgan bo'lardik, misol tariqasida biz 1000 dona tut ko'chatiga bitta shtat ochsak va yil davomida ishchi hodim bilan nazorat ishlari olib borilsa, mutaxassislar nazorat ostiga olinsa, nobut bo'lgan tut ko'chatlarning o'rinlari tezda to'ldirilsa maqsadga muvofiq bo'lardi.

Piskent tumani misolida.

Xo'jaligi qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishga ixtisoslashgan. Hozirgi kunda 450 ta fermer xo'jaligi faoliyat ko'rsatadi. (2021).

Agarda har bir fermer xo'jaligida 1000m asosiy ariqlar hamda yer atrofidagi maydonlar mavjut bo'lsa, demak har bir fermer xo'jaligida aloxida bitta ishchi kuchi yarata olish munker. Bundan ko'rinib turibiki tut daraxtini voyaga yetkazish va uni parvarishlash uchun tumanda yangi 450 nafar ishchi kuchi paydo bo'ladi.

Demak o'rtacha yosh tut ko'chatlari soni 450 ming donaga ko'paymoqda

Xitoyning "WUZIBIEKE SUFEEL SILK DEVELOPMENT" LTD kompaniyasi vitse-prezidenti Robin Lining ma'lumotiga ko'ra, joriy yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan ipak qurti Xitoydan olib kelindi. Joriy yilda 1 quti ipak qurtida o'rtacha 55 kilogramm pilla hosili mo'ljallangan bo'lsa, amalda hosildorlik 75 kilogrammgacha ortmoqda. Bunga asosiy sabablardan biri yog'ingarchilikning ko'p bo'lishi va tut barglarini doimiy ravishda yuvib turilganidir. Kunlarning isib ketmagani esa tut barglarining qotib qolmasligi, ipak qurtining yaxshi oziqlanishi va uyqusi yaxshi bo'lishiga imkon yaratdi. Bir quti pilla yetishtirish uchun 1000-1200kg tut bargi sarflanadi. Ma'lumki, yangi qarorga ko'ra, pilla boquvchilarga uni sotishdan tushgan puldan tashqari har bir kilogramm pilla uchun davlat tomonidan qo'shimcha 5 ming so'mdan subsidiya beriladi.

Shuningdek, sohadagi tadbirkorlarning tashabbusi bilan pillani aholidan sotib olish narxi 10 foizga oshirilib, 1 kilogramm pilla narxi 25 ming so'mga yetkazildi (2016-yilda 8 ming so'm, o'tgan yilda 20 ming so'm bo'lgan). Ya'ni, endi qishloqda ikki quti pilla boqqan oila 1 kilogramm pilla uchun 30 ming so'm, bir oyda 3,4 million so'm daromad topadi.

2) jadvalga nazar solsak

Жадвал номи

Tut ko'chatining yoshi	Tut bargi (kg) o'rtacha hisobda	450ming tut ko'chatiga nisbatan	1.quti ipak qurti.	Pilla ko'sagi (75.kg)	Shoyi mato (kg)	Ish haqi (so'mda) 1kg 30.000 so'mdan	Eksport ipak tolasi 40\$ sotilgan da (AQSH dollorda)	Ishchi soni 1qutiga nisbatan
2	0.3 (kg)	13500 (kg)	13(quti)	975kg	488 (kg)	29.25.000	19.520 \$	13
3	1. (kg)	450.000 (kg)	37.5 (quti)	2.812(kg)	1.406 (kg)	84.360.000	56.240 \$	37
4	2. (kg)	900.000 (kg)	75 (quti)	5.624(kg)	2.812 (kg)	168.720.000	112.48 0\$	74
5	3.5(kg)	15.75.000 (kg)	131 (quti)	9.825(kg)	4.912 (kg)	294.750.000	196.48 0\$	131

6	5 (kg)	2.250.000 (kg)	187 (quti)	14.000 (kg)	7.012 (kg)	420.000.000	280.48 0\$	187
7	7(kg)	3.150.000 (kg)	262 (quti)	19.650 (kg)	9.824 (kg)	589.500.000	392.96 0\$	262
8	9.5(kg)	42.750.000(kg)	356 (quti)	26.700 (kg)	13.35 0 (kg)	801.000.000	534.00 0\$	356
9	12(kg)	5.400.000(kg)	450 (quti)	33.750 (kg)	168.7 5 (kg)	1.012.500.0 00	675.00 0\$	450
10	15(kg)	6.750.000(kg)	561 (quti)	42.000(kg)	21.03 6 (kg)	1.260..000.0 00	841.44 0\$	561

(2) jadvalga nazar soladigan bo'lsak unda raqamlar ortib borayotganini ko'rishimiz munkun demak ishchi soni va eksport qilinayotgan valyutamiz ham ortib bormoqda.

Tut ko'chatlarini parvarish qilayotgan 450 nafar ishchiga qo'shimcha 561 nafar ishchilarni sonining yig'indisi sizga ma'lum.

Tut ko'chatlarini parvarish qilayotgan 450 nafar ishchilarga jadval asosida oylilik ish haqini rag'batlantirish misolida oshirib borsak biz o'ylaymizki Tut ko'chatlarini parvarish qilayotgan 450 nafar ishchilar o'rnida qolganlarham bo'lishini istaydi.

3) jadval

Жадвал номи

Oylilik ish xaqi minimal(245.000) so'm	1-yil	2-yil	3-yil	4-yil	5-yil	6-yil	7-yil	8-yil	9-yil	10-yil
Eng kam ish xaqi 2b	490.0 00	490.0 00								
Eng kam ish xaqi 2.5b			612.5 00	612.5 00						
Eng kam ish xaqi 3b					735.0 00					
Eng kam ish xaqi 3.5b						857.50 0				
Eng kam ish xaqi 3.5b							85750 0			
Eng kam ish xaqi 4b								980.0 00		

Eng kam ish xaqi 4.5										1.102. 50	
Eng kam ish xaqi 5b											1.225.0 00

Xulosa. Ilmiy xisob kitoblarga ko'ra xej ikkilanmasdan shuni aytish munkinki Piskent tumanida ipak shoyi va ip kalava to'qimachilik korhonalarini ochadigan bo'lsak yana 100ga yaqin ishchilar soni ortadi. Iqtisodiy ulishimizni taqsimlab ko'radigan bo'lsak 3 barobarga ortishi ko'zda tutilgan.

Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahriga bo'ysunuvchi shahar va tumanlar ro'yxati: 30 shaxar 170 tumanlar mavjud bo'lib har bir yerdan unumli foydalansak bir necha milionlab yangi ishchi kuchini yaratish hamda yuqori iqtisodiy samaradorlikga erishish, eng muximi ona tabiatni toza havo bilan ta'minlagan bo'lardik.

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1.. <https://uz.denemetr.com/docs/769/index-87466-1.html>
- 2.. <https://uzhurriyat.uz/2016/03/21/iqlim-o-zgarishlari-va-oqibatlar/>.
- 3.. <https://www.facebook.com/arborday/fundraisers/> .Arbor Day fondi.
- <https://www.xabar.uz/uz/iqtisodiyot/aholidan-pilla-soti>.
- https://uz.wikipedia.org/wiki/Piskent_tumani.
- <http://mrtranslate.ru/smi/usa/the-new-york-times/>
7. <https://www.google.com/search?q=tut+daraxti&sxsrf=>